

Macskási Boldizsár levele Teleki Mihálynak, felesége hűtlenségéről.

A levél Zrínyire vonatkozó részlete már több mint egy évtizede ismeretes a kor-szak irodalomtörténészei körében; Herner János, a dokumentum felfedezője – és az ő nyomán mások – több alkalommal idézték különböző konferenciák és tanácskozások alkalmával. A levél autográf, misszilis, egyetlen levél két lapján, címzés és boríték nélkül. A Teleki család levéltárának évek szerint rendszerezett misszilis-gyűjteményében található, a Teleki Mihály kancellárhoz címzett iratok között. A szöveget modern helyesírással közöljük, a rövidítéseket feloldottuk.

Macskási Boldizsár az erdélyi politikai élet ismert alakja a XVII. század utolsó harmadában 1640 körül született, Bethlen Miklóssal egy időben Apáczai Csere János tanítványa volt Gyulafehérvárt.¹ 1667-ben fejedelmi táblai ülnök, a hetvenes-nyolcvanas években diplomáciai feladatokat teljesített, több alkalommal volt követ a török Portán és a bécsi udvarnál, Bethlen Miklós tudósítása szerint a francia király megbízottaival is tárgyalt. 1680-tól Belső-Szolnok vármegye főispánja, 1691-ben egy erdélyi csapattest parancsnoka volt. A következő évben Apafi Mihály fejedelem hűtlenség gyanújával bebörtönöztette. Nehezen tisztázta magát a vádak alól, és csak 1696-ban szabadult. Ezután többé nem játszott komoly politikai szerepet, és hamarosan meghalt. 1700 körül Bethlen Miklós már halottként említi.²

A levélben szereplő hűtlen feleség Kapy Anna volt, akit 1681. október 28-án vett feleségül. Macskási jó barátja és komája, Hidvégi Nemes János így öröközte meg naplójában a házasságkötést: „Mentünk Torockószentgyörgyre; ott megszállván mentem bé tizenkét órakor Toroczkai István uramhoz és megkértem ő kegyelmétől és Toroczkainé asszonyomtól Kapy Anna kisasszonyt Macskási Boldizsár uramnak feleségül (mely harmadik felesége), holott szerencsésen járván, azután egy órával ismét Macskási urammal együtt bémenvén meg is esködtettük; azon nap lakodalma is meglévén következő éjszaka el is hálá. Ebéd után Isten engedelmeiből szép compániával megindulván, az ifjú asszonyt is elhozván jöttünk hálni fel Egyedre.”³ Kapy Anna a nagykorúság küszöbén állhatott, már több mint egy évtizede árva volt és idősebb nővére, Toroczkai Istvánné Kapy Borbála udvarában nevelkedett.

Nemes János szerint Anna Macskási Boldizsár harmadik felesége lett. Korábbi házastársai közül csak Huszár Margitot tudjuk megnevezni. Huszár Margit első férje az 1660-ban meghalt Toldalaghi Mihály volt, akinek két fiúgyermeket (Jánost és Mihályt) szült. 1666-ban már minden bizonnyal Macskási Boldizsár felesége, mivel a következő év februárjában Nemes János már gyermekük keresztelőjén keresztapa. Huszár Margit 1675 májusában meghalt.⁴ Valamivel később Macskási

---

¹ BETHLEN, I. 1955. 103.

² BETHLEN, II. 1955.67.

³ NEMES, 1902. 558.

⁴ NEMES, 1902. 394., 550., 554.

már egy bizonyos Bucsesti Sárát kéretett Bethlen Miklós által, eredménytelenül.⁵ Hamarosan azonban mégiscsak sikerülhetett feleséget találnia, mivel Nemes János 1676. december 21-én komája Gábris fiának keresztelőjéről tudósít. Ez az ismeretlennel kötött második házasság nem tarthatott sokáig, hiszen 1681-ben, mint láttuk, Macskási új asszonyt vezetett oltár elé.

Kapy Anna személyéről semmit nem tudunk. Édesapja, Kapy György hunyadi főispán Cserei Mihály szerint rátarti, gőgös főúr, bizonyára fényes jövőt szánt három lányának. Ezzel szemben a középkorú, felnőtt gyermekeket nevelő özvegy Macskási inkább csak társadalmi szempontból számíthatott jó partinak. Házasságuk nem egészen egy év alatt válságba jutott. A hivatalos ügyben gyakran utazó férj gyanakodni és nyomozni kezdett, vallomásért gyötörte a feleséget, aki végül az udvari pap nyomására, másfél napos szüntelen vallatás hatására megvallotta kétízbeni hűtlenségét. Került szemtanú is, sőt a „legény” is vallomást tett. A levélből is érezhető, hogy Macskási a végsőkéig el volt keseredve, magas pártfogójától várt tanácsot és biztatást. Teleki történelmi párhuzamokkal, valószínűleg Mátyás király és Bethlen Gábor feleségének példájával próbálta nyugtatgatni. Macskási erre az (elveszett) levélre reagálva toldotta meg a megcsalt történelmi személyek galériáját „Zerényi Miklós” példájával.

Az említés két Zrínyi Miklóstra vonatkozhat: a szigetvári hősré és dédunokájára, a költőre és hadvezérré. A szigeti Zrínyi első felesége, Frangepán Katalin tizenkét gyermeket szült, és húszévi házasság után halt meg, ismeretlen körülmények között. A szigetvári hősről a XVI–XVII. századi történetírás – különösen Istvánffy – sok rosszat elmondott, de feleséggyilkossággal senki nem vádolta.

A másik lehetséges „gyanúsított” a költő és hadvezér Zrínyi Miklós. Zrínyi első felesége, Draskovich Mária Eusébia 1650-ben halt meg, öt év házasság után. A gyászoló férj 1650. szeptember 23-án kelt levelében értesíti haláláról Battthyány Ádámot: „Az minémű szerencsétlenségbe vagyok mast, szerelmes feleségem az éjjel meghalván, inkább vigasztalást várnék Kegyelmedtül...”⁶ A temetési meghívó a halál okaként fájdalmas betegséget („*post enormes morbi cruciatus*”) jelölt meg.⁷

Zrínyit köztudomásúan gyengéd kapcsolat fűzte feleségéhez, több udvarló verset is intézett hozzá, verseiben Violának nevezte, halála után megrendítő versciklust szentelt emlékének (*Arianna sírása, Orfeus Plútónál*). Az 1651-ben, Bécsben kiadott *Adriai tengernék syrenaia Groff Zrini Miklós* című verseskötete a feleség halálának évfordulójára jelent meg, és közvetve a feleséget elsírató gyászkötetnek is értelmezhető. Macskásin kívül egyetlen történelmi forrás sem utal a megdöbbentő feleséggyilkosságra. A férfi zaklatott lelkiállapotában könnyen tévedhetett, lélektanilag az is érthető, ha saját tragédiájának súlyát neves történelmi alakokra való hivatkozásokkal igyekezett kisebbiteni. Látható, hogy különösen a feleség megölésének lehetőségével vívódik; a történelmi példa arra szolgálhatott, hogy egy ilyen végeletes tett elkövetésére adjon erkölcsi felmentést.

Macskási „Zerényi Miklósról” szóló utalásának tehát, véleményünk szerint, igen kicsi a forrásértéke. A levélíró 1650-ben még gyermek, tehát csak későbbi,

---

⁵ BETHLEN, 1955. I. 268.

⁶ CSAPODI, 1958. 139. levél.

⁷ CSAPODI, 1958. 143. levél.

kétes hitelű mendemondákból, pletykákból származhatott az értesülése. Zrínyire vonatkozó lehetséges informátorai közül ki kell emelnünk Bethlen Miklóst, aki 1664-ben személyes ismeretségbe, barátságba került a horvát bánnal. Zrínyi első házasságáról azonban Bethlennek sem lehettek közvetlen ismeretei; önéletírásában, levelezésében sehol még csak halvány utalást sem tett az állítólagos feleséggylilkosságra. Egyébként a másik említett esetre, a császárné és Batthyány liasonjának valóságára vonatkozóan sem sikerült találnunk megerősítő történelmi adatot. Az sem dönthető el egyértelműen, hogy melyik császárnéről és melyik Batthyányról lehet szó.⁸

Kapy Anna későbbi sorsáról sincs további információnk. Valószínűleg a férj elküldte a háztól, de az is elképzelhető, hogy a kínos ügyet a nagyközönség elől eltitkolták, és a házastársak idővel talán meg is békültek. A számunkra érdekes időszakban Nemes János naplója igen hiányos, töredezett, Macskási ismert későbbi leveleiben pedig nem találni személyes vonatkozásokat. Bethlen önéletírása tudósít arról, hogy Macskási Boldizsárt túlélte özvegye, aki 200 forint adósságot kényszerült megfizetni férje után a gyulafehérvári templomnak. Hogy ez az özvegy Kapy Anna volt-e, vagy egy ismeretlen, „jobbik, szebbik” negyedik feleség, nem tudjuk megmondani.

Macskási Boldizsár levele Teleki Mihálynak,
Buzásbocsárd, 1682. október 1.
(Magyar Országos Levéltár, P 1238, 6. doboz, 1682. M. 11.)

Mint jóakaró kedves Bátyámuramnak, szolgálók kegyelmednek. Isten szerencsés hosszú élettel áldja kegyelmedet, minden szomorúságtól oltalmazza.

Kegyelmed vigasztaló levelét vettem, mint Jonathán Davidot mindön vigasztalta, nékem is kegyelmed ez iránt való vigasztaló levele úgy használt. Isten kegyelmedet megáldja! Rólam el ne felejtkezett régi, jóakaró atyafiáról. Bizony dolog, kellek az consolatio, mert betegségébéli hagymáz is igen megnyomott vala, s mind penig ez mostani interveniált cásus, ha Isten nyavalyát nem bocsájtott volna, sokkal könnyebben szenvedtem volna az rajtam forgó Isten próbáját, az mint kegyelmed is írja. Históriákban olvastam régen nagy emberek ilyen állapotját, s tapasztaltam is az mi hazánkban, s tudok most is abban fetrengő házásokat. Nyegnek szegények, az Istennek nagy hálákat adok, oly resolutiót engede. Viriliter nyúlék az nagyságod tudásához, hajtám végére is sok emberek csudájára. Magával megvallattatám, különben talán én is az sóhajtók közé, az égő kemencében vettettem vala életem napjaiban. Már szintén, édes bátyám uram, exmissióra mene; noha maga sem tudja vala in facie sedis, de az Papok az inquisitiót colleteraliter kívántatik. Meg találtam esküdni, ha megvallja, nem öletem meg. Azon bizony búsulok, de oculatus testisem még akkor nem volt, hanem azután találtam egyet, világost, mást, homályost. Az legény fassiója is járult; kételeníttem, mert már desperáltam vala hitet adni, csak vallja meg, életét ne féltse. Igen nehezen ment reá. Egy egész éjjel s fél nap az praedikátorral fenyegettem s másokkal. Nagy hitre

---

⁸ E helyen köszönjük meg a Batthyány családra vonatkozóan Koltai András segítségét.

úgy vettem reá. Megvallotta, hogy volt, de csak kétszer. Azt reménylette, visszavésem, holott Magyar Boldizsárnak nem vala olyan gyomra, az maga fész- kében, ha más ganéllik [egy olvashatatlan szó] Követem kegyelmedet, oda heved- redjék. Világi kevés becsületedet az életemnél feljebb becsülöm, bizony ezt szé- gyellem igen, noha vétkes nem vagyok. Ez iránt csak consolálom az kegyelmed írta Beatrixal és Catharinával. De Zerényi Miklós példáját addálom, az is az felesé- gét az lovászával tapasztalta: kurválkodott. Vitézi módon az fegyvert is elébe tette, s az mérget is, s az asszony az mérget választotta. Vétkét megvallván, érdemes reája. Német Császárné is Bottyánival egyben ereszkedett. Tavalyi sok példák bátoritának, továbbá kegyelmed ígervén jó akaratját, jobbat, szebbet szerez. Isten megáldja kegyelmedet érette, bizony már gondolkozva vészem arra magamat. De Szent Pállal nincsen nálam az donum continentiae, sőt, talán mások azt gondolják, noha minden esztendőben egy gyermeke lett ennek az rossz személynek, impo- tens vagyok. Kiról kérdést tők az papok előtt: ha olyan van, accipiálom. Biztonsá- got tevének felőlem atyja, anyja. Még panaszok volt felettébb is abban. Még eddig az előszöri házasságnak gradusa szerint voltam, Isten kegyelméből, de kurvának soha sem elég. Kegyelmed írása szerint csak abjice et recipe, csak Isten mutasson jobbat! Kiben bízom Istenemre s kegyelmed atyafiúságára magamat, és maradok kegyelmed régi jóakaró öccse, szolgája

Macskási Böldisár

1682. die 1. Octobris, Buzás Bocsárd

P[ost] S[criptum]: Én még Bátyámuram, csak most lábadozok, harmad napja fenn kezdtem jární, annyira elnyomott vala az nyavalya.

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Szakirodalom

BETHLEN

1955

BETHLEN Miklós Önéletírása. I–II, kiad. TOLNAI Gábor, Budapest, 1955.

NEMES

1902

Hidvégi Nemes János naplója az 1651-1686. évekből. In: Történelmi Tár 1902.

CSAPODI

1958

Zrínyi Miklós Összes művei. 2. Levelek, kiad. CSAPODI Csaba, Budapest, 1958.